

PŘEMYSL PITTER A JOSEF SCHIESZL

Jiří Křesťan

Týdeník *Nové knihy* přinesl informaci o přednášce doc. RNDr. Romana Koteckého, Dr.Sc.,¹⁾ která zazněla v září roku 1993 u příležitosti knižního vydání článků, projevů a dopisů Alberta Einsteina v nakladatelství Lidové noviny pod názvem „Jak vidím svět“.²⁾ Text vystoupení byl uveřejněn v plném znění v časopisu *Vesmír*.³⁾ Kotecký informoval o objevení domněle ztraceného dopisu Tomáše Garrigua Masaryka Albertu Einsteinovi ze dne 22.7.1932 v Einsteinově archivu v Židovské národní a univerzitní knihovně v Jeruzalémě. Spolu s tímto dopisem byly v obou periodikách otištěny i dva listy Einsteina Masarykovi, psané 13.4.1931 a 5.9.1932.

Podnětem ke vzniku této korespondence se stalo odsouzení redaktora měsíčníku *Sbratření* a známého pacifisty a filozofa Přemysla Pittera k delšímu trestu vězení za antimilitaristickou propagandu. Albert Einstein spatřoval v radikálním pacifismu, ústícím v masové odpírání vojenské služby, silný a v podstatě jediný spolehlivý faktor boje za mír a odzbrojení.⁴⁾ Nepřekvapí proto, že se na popud pacifistů Pavly Moudré a Heinricha Tutsche z Prahy Einstein obrátil na Masaryka s žádostí o udělení milosti Pitterovi.

Intervence nebyla úspěšná. Masaryk ve svém vlastnoručním dopise psaném v němčině vyjádřil pochopení pro odmítání vojenské služby z náboženských a mravních důvodů a pro možnost zavedení náhradní služby. Podpořil však armádu v její obraně proti anarchisticky motivované antimilitaristické propagandě. Zřetelně naznačil, že Pitterův případ spojuje právě s tímto problémem a vyjádřil pochybnosti o pohnutkách jeho jednání. Einsteinovi nezbylo, než prezidentovi poděkovat za zájem o celou záležitost.

V písemné pozůstalosti šéfa politického a legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky Josefa Schieszla⁵⁾ byla nalezena korespondence mezi Schieszlem a Pitterem, jež může přispět k bližšímu pochopení okolností Pitterova případu, jeho vztahu k Masarykovi a jeho okolí. Dne 3.10.1930 a 13.10.1930 adresoval Pitter Schieszlovi dopisy, v nichž intervenoval za odpírače vojenské služby Františka Mílka z Dětmarovic. Pitter se odvolává na svůj dopis z 19.9.1930 (šlo zřejmě o intervenci podobného obsahu) a opakuje naléhavou žádost o přijetí u prezidenta Masaryka. Od setkání si sliboval „zásadní řešení otázky odpírání vojenské služby“.⁶⁾

Josef Schieszl, jeden z nejbližších důvěrníků Masarykových v politických otázkách, v listě z 15.10.1930 informoval Pittera o neúspěchu jím podniknutých kroků a vyjádřil se skepticky o vyhlídkách Pitterova hnutí. („Vojáci nechtějí o tom ani slyšet.“) Sám se prý pokoušel posuzovat každý případ individuálně. „Ale vidím, že jde o hnutí organizované a tu ovšem za toto organizované hnutí stavěti se nemohu. Stát není v té situaci, aby je mohl podporovati a já jsem státní úředník. Mám-li se rozhodnouti pro toto hnutí nebo pro stát, zůstávám při tomto.“

Pittera vyprovokoval Schieszlův dopis k odpovědi, jež se zamýšlela nad posláním hnutí odpíračů vojenské služby. Vzhledem k obsahu dopisu nebude na škodu připomenout si jej v plném znění.

Přemysl Pitter

redaktor „Sbratření“

Praha X, Karlín, Čelakovského 7

18.10.1930

Pan odborový rada kanceláře presidenta republiky

Dr. J.Schieszl

Praha

Vážený pane!

Děkuji Vám velmi za Váš laskavý dopis z 15.t.m. Dovoluji si jen ještě opravu Vašeho názoru, že jde o organizované hnutí pro odpírání voj. sl. Nikoli. Úkolem hnutí je ujímat se lidí, kteří tímto způsobem vyjadřují své protiválečné smýšlení a získávají porozumění pro jejich jistě ušlechtilé snahy. To je jistě velký rozdíl. A za druhé nestavěl bych ty odpírače v.sl. v tak strohý protiklad proti státu. Anarchistů je mezi nimi poměrně málo, u nás snad vůbec ne. Členové hnutí jsou naopak toho názoru, že je na škodu státu, jedná-li stát s těmito lidmi tak, jak právě jedná. Znovu musím poukázat na příklad Norska, Švédska, Holandska a Dánska, kde zprvu také mysleli, že jde o organizovanou akci protistátní, nakonec však rozumní činitelé ve vládě uznali svůj omyl a dnes, jak víte, zvláštní zákony těchto zemí umožňují odpíračům voj. sl. službu náhradní, v civilu. A o to jde i mně a hnutí, které zastupuji.

Podotýkám, že nemohu-li věc řešiti ústním dohovorem, obrátím se na p. presidenta veřejným otevřeným dopisem v časopisech mně dostupných.

Přijměte moje opětovné ujištění úcty a oddanosti.

S pozdravem

Váš

Přemysl Pitter

Korespondence Josefa Schieszla a Přemysla Pittera (připomeňme, že dne 21.6.1995 uplyne 100 let od narození tohoto pozoruhodného myslitele a pedagoga) potvrzuje, že Masarykovým spolupracovníkům nebylo hnutí odpíračů vojenské služby neznámé. Vzájemné kontakty existovaly již před odsouzením Přemysla Pittera v roce 1931. Poněkud pikantní na celé záležitosti bylo, že pacifisté se nejednou odvolávali na Masarykovo učení o humanitě.⁷⁾ Existovalo zde tedy nepochybně určité dilema, jež musel řešit prezident republiky, který byl současně vrchním velitelem armády. Nicméně stanoviska byla v zásadě vyjasněna, byť argumenty se do jisté míry mýjely. Einsteinova intervence nemohla Masaryka zaskočit (v tom zajisté netkvěla příčina pozdní Masarykovy odpovědi).

Je příznačné, že v dopise Einsteinovi se Masaryk k problému postavil přímo, že vyjádřil otevřeně svůj názor na pacifistické hnutí i Pitterův případ. Mohl se při tom odvolat na procedurální překážky, jež mu fakticky ani neumožňovaly milost udělit. Josef Schieszl dne 2.5.1931 v odpovědi na intervenci Růženy Adamíčkové vysvětlil, že udělení milosti Přemyslu Pitterovi prezidentem republiky je vázáno na souhlasné vyjádření soudu a příslušného ministra. Masarykův přístup jistě vypovídá mnohé o jeho charakteru.

Humanitní ideji přisuzoval Tomáš Garrigue Masaryk dvojí význam: „Předně: ideál člověckosti, být člověkem. Za druhé: ohled na člověčenstvo v nejširším rozsahu.“⁸⁾ Věřil, že vývoj lidstva směřuje k vzájemnosti.⁹⁾ Uskutečnění „programu nenásilné organizace všesvětové“ spojoval se Společností národů, s mezinárodním systémem politických, hospodářských a kulturních dohod. Spolu s politickými styky půjde „vzájemné obohacování krve i ducha“, míšení ras, národů a jejich kultur. Tendence ke světovosti, univerzalizmu, vzájemnosti, podepřená celosvětovou organizací, pro něho neodmyslitelně doplňovala tendenci mravního sebe-zdokonalování jedinců. V tom se lišil od pacifistů, stavějících často na individuální vzpouře proti stávajícím poměrům, reprezentovaným vojenskopolitickou mašinérií.

Necelého půl roku poté, co Masaryk odpověděl Einsteinovi na jeho intervenci za Přemysla Pitteřa, převzali v Německu moc nacisté. Masarykovy humanitní ideje i představy pacifistů získaly úplně jiné společenské souvislosti...

V opuštěné Einsteinově vile u Postupimi zůstal dopis od československého prezidenta. Když v roce 1934 na žádost geniálního fyzika přišel do tiché vily zlikvidovat zanechané písemnosti dr. Reuven Michael, učinil výjimku jen u pěti dopisů, jež později s sebou vzal do Izraele. Skutečnost, že mezi nimi byl i dopis Masaryka Einsteinovi z 22.7.1932, potvrzuje renomé, jemuž se jméno prezidenta těšilo i za hranicemi republiky.

POZNÁMKY:

1. Nové knihy, 20.10.1993, s. 7. Roman Kotecký se zabývá matematickou statistickou fyzikou a teorií fázových přechodů. Skutečnost, že se odborníci podobného zaměření živě zajímají o historii a jsou ochotni jí věnovat čas, je zjištěním nesporně radostným.
2. Cenu publikace poněkud snižuje nedostatečná datace jednotlivých dokumentů. Čtenář si jistě rovněž zasloužil informaci, že kniha stejného názvu vyšla v roce 1961 v nakladatelství Československý spisovatel péčí Vladimíra Rumla a Ivana Úlehly. Posledně jmenovaná publikace vznikla jako výběr z knih: Einstein, A.: *Mein Weltbild* (1956), *Über die spezielle und die allgemeine Relativitätstheorie* (1921) a Louis de Broglie, *physicien et penseur* (1953).
3. *Vesmír* LXXII, č. 10, 1993, s. 566-567. Text přednášky je doplněn zasvěceným výkladem Jiřího Fialy o osobnosti Přemysla Pitteřa.
4. Kromě již zmíněného dopisu Einsteina Masarykovi z 13.4.1931 srv. též Einstein, A.: *Jak vidím svět*. Praha 1993, s. 40-41 a 45-46. Vyhlídky na mezinárodní dohodu o míru posuzoval Einstein většinou skeptičtěji, i když ani tuto cestu zcela neodmítal. Velké naděje například vkládal do odzbrojovací konference v roce 1932. Srv. tamtéž, s. 47-51.
5. Podrobná informace o Josefu Schieszlovi a jeho osobním archivu byla uveřejněna ve sborníku *Paginae historiae* v roce 1994.
6. Státní ústřední archiv, fond Pozůstalost Josefa Schieszla, inv.č. 49, kart. 5. Tamtéž viz i ostatní dopisy Schieszla a Pitteřa.
7. Srv. dopis V.Rajdy J.Schieszlovi z 19.2.1926 uložený tamtéž.
8. Masaryk, T.G.: *Ideály humanitní. - Problém malého národa. - Demokratism v politice*. Praha 1968, s. 57.
9. Čapek, K.: *Hovory s T.G.Masarykem*. Praha 1937, s. 138-139.